

НЯКОИ ПРАКТИЧЕСКИ ВЪПРОСИ НА НАСЛЕДЯВАНЕТО

Бисерка Маринова

сп. Собственост и право, бр. 1/2013

В практиката често възникват спорове относно наследствени права върху недвижими имоти, при което се наблюдават различни хипотези, свързани с промяната на нормативната уредба в отделни периоди. Особено усложнени са отношенията, когато приживе наследодателят е направил завещание.

1. По принцип условие за придобиване на вещни права е притежаването им от наследодателя към момента на смъртта му.

Наследяването е производен титул за придобиване на вещни права. Промяната в техния субект се основава на правоприемство на имуществото на наследодателя и не може да възникне без последният да ги е притежавал – *Nemo dat ad alium transfere potest, quam ipse habet*. Изричната разпоредба на чл. 19, ал. 1 от ЗН изисква завещателят да е собственик на една вещ или на друго право към момента на откриване на наследството, за да не е нищожен заветът. Също така няма да възникнат вещни права за наследника, независимо дали е такъв по закон или при общо завещание, ако вещните права не са били включени в патримониума на наследодателя към момента на смъртта му.

2. Действие на реституционните закони спрямо наследяването.

2.1. Относно правото на наследниците да заявят възстановяване на собствеността.

Като правило реституцията се извършва в лицето на наследодателя или неговите наследници.

Когато обект на завещанието е определено вещно право, а не цялото или идеална част от имуществото, заветникът не е легитимиран да предяви претенции за възстановяване на собствеността върху имота, защото не е наследник по закон. Такъв извод се налага, независимо, че такова право е дадено и на наследниците по завещание съгласно чл. 1 от

Закона за възстановяване собствеността върху някои магазини, работилници, складове и ателиета /ДВ. бр. 105 от 19.XII.1991 г./, за разлика от чл. 3, ал. 1 от Закона за възстановяване собствеността върху одържавените недвижими имоти /ДВ. бр. 15 от 21.XI.1992 г./.¹

Впоследствие в Решение на Конституционния съд № 4 от 27.02.1996г по к.д. № 32 от 1995г. /Обн. ДВ, бр. 21 от 1996 г./ се даде разяснение, че „с изменението на чл. 3, ал. 1 ЗВСОНИ и възпроизвеждане на разпоредбата при обезщетяването по ЗОСОИ различието спрямо субектите - адресати на реституцията, е премахнато и право на възстановяване на собственост, както и право на обезщетяване ще имат собствениците или техните правоприменници. При гласуване на закона на първо четене вносителите са уточнили, че формулировката на текста включва както наследниците по закон, така и наследниците по завещание и завет.”

2.2. Правно действие на завещание, направено след включване на земи в ТКЗС, когато завещателят е починал преди реституиране на недвижимите имоти.

Създаденият нов чл. 90а от Закона за наследството /ДВ, бр. 60 от 1992 г./ изрично предвиждаше, че при възстановяване на собствеността по чл. 10, ал. 1 ЗСПЗЗ не се зачитат завещателните разпореждания, които са направени след внасяне на имоти в ТКЗС.

С Решение № 4 от 27 февруари 1996 г. по к.д. № 32 от 1995 г. на Конституционния съд /Обн. ДВ. бр.21 от 12 март 1996г./ тази разпоредба е обявена за противоконституционна, тъй като „възстановяването правата на собствениците, внесли земя в ТКЗС по силата на закона, автоматично прави приелите наследство наследници по завещание собственици на съответната завещана им част.”

Необходимо е да се държи сметка, че за периода от влизане в сила на текста на чл. 91а от ЗН до частичната му отмяна с посоченото решение, разглежданата правна норма е имала задължителен характер и е била

---

¹ Вж. Решение № 1465 от 15.11.1993 г. по гр.д. № 128/93 г., IV Г. О. на ВС

приложимо право по приключилите с влязло в сила решение съдебни спорове до датата на влизане в сила на решението на Конституционния съд - 16.03.1996 г. След този момент действието на универсалните /общи/ завещателни разпореждания, доколкото същите са валидни и отговарят на изискванията на закона, се зачита.²

С оглед на изложените съображения, по принцип следва да се признае правното действие на завещанията, когато собствеността е била възстановена след смъртта на наследодателя, независимо, че той е починал преди реституция на имота.³

2.3. За правното действие на завет, обектът на който не е реституиран на наследодателя приживе.

Когато земеделски имот е обект на завет и собствеността не е реституирана в лицето на наследодателя към момента на смъртта му, заветът няма да породи правно действие. „Разпоредбата на чл. 90а ЗН няма приложение относно частно завещателно разпореждане със земеделски имот, чиято собственост не е възстановена към момента на смъртта на завещателя.”⁴

3. За допустимостта да се разгледа спор за материално право, свързан с оспорване на завещание, в рамките на делбено производство.

Тъй като в много случаи споровете относно правното действие на завещанията се поставят за решаване при дела за делба, интерес представлява Решение № 503/16.06.2009 г. по гр.д. № 4087/2008г, Г. К., III Г. О. на ВКС. В него се приема, че доколкото е налице спор за материално право по чл. 14, ал. 4 ЗСПЗЗ, той не може да бъде разрешен в рамките на

---

² ТР № 1 от 19.05.2004 г. по гр.д. № 1/2004 г., ОСГК на ВКС

³ Трябва да се подчертае, че с решение № 4/27.02.1996 г., по к. д. № 32/95 г., КС е обявила за противоконституционна разпоредбата на чл. 90а от ЗН само по отношение на завещанието, съставено след включване в ТКЗС или др. селскостопански организации на имоти на кооператори, собствеността върху които се възстановява по реда на чл. 10, ал. 1 от ЗСПЗЗ и няма действие по отношение на останалите подлежащи на реституция имоти – вж. Решение № 1429 от 14.02.2005 г. по адм.д. № 9297/2004 г., III отд. на ВАС.

⁴ Решение № 422А/28.06.2004 г. по гр. дело № 843/2003 г. на ВКС I г.о. състав на ВКС.

делбеното производство. В последното съдът е зачел решението на поземлената комисия за възстановяване на собствеността на наследниците по закон и не е обсъждал въпроса дали заветът е породил действие преди включване на завещаните земи във фонда на ТКЗС, на което основание един от съделителите е искал изключване от делбената маса на имотите, посочени в завета.

4. Правно действие на завещание на цялото имущество в полза на лица, които не са наследници по закон.

4.1. Нормативна уредба на въпроса.

Преди отмяната на втората алинея на чл. 14 от Закона за наследството /ДВ., бр. 60 от 1992 г./ завещателят е можел свободно да завещава цялото си имущество единствено в полза на наследниците по закон, на държавата и на обществени организации.

Съдържанието на употребената правна категория „наследници по закон” се е променяло във времето. До измененията в Закона за наследството от юли 1992 г., при действието на чл. 14, ал. /2/ в кръга на наследниците по закон са влизали: децата; братята и сестрите; възходящите от втора и по-горна степен. Приложимо е било правото на заместване /чл. 10 от ЗН/.

Едва след 28 юли 1992г става приложима правната норма на чл. 8, ал. /4/ от ЗН⁵, с която се създава нов, четвърти ред наследници, включващи роднините по сребрена линия до шеста степен включително. Този извод се налага от действието ех пипх на правните норми, основаващо се на чл. 5, ал. /5/ от Конституцията на Р България и чл. 14, ал. /1/ и /3/ от Закона за нормативните актове.⁶

Трябва да се отчита, че преценката кои лица са с правата на наследници по закон спрямо имоти, одържавени или включени в ТКЗС или

---

⁵ „Изменението на чл. 8 ЗН с приемането на новата ал. 4 /ДВ, бр. 60/1992 г./ има действие заанапред и се прилага само за наследствата, открити след влизането и в сила. Изключение от това правило е чл. 9а ЗН.” - ТР № 1 от 04.11.1998 г. по гр.д. № 1/1998 г., ОСГК

⁶ De lege ferenda е изразено и мнението, че липсата на обратно действие на чл. 8, ал. /4/ ЗН е несправедливо и трябва да се отнася и до случаите на възстановяване на собственост върху одържавени имоти, независимо от момента на смъртта на наследодателя – Тасев, С., Радоилски, В. За някои проблеми на реституцията и наследяването. Практическо право, бр. 3/1993.

други образувани въз основа на тях селскостопански организации, следва да се прави съгласно действащия правен режим към момента на откриване на наследството, извън случаите на наследниците на последващия съпруг по чл. 9а ЗН.⁷

4.2. . Правен ефект на забраната за завещаване на повече от половината от наследството спрямо лицата, които не са призвани да наследяват, при действие на това ограничение.

Въпросът се поставя предвид правилото, че по-близките изключват по-далечните и те не наследяват едновременно.

Под термина „други лица“ по смисъла на чл. 14 преди промяната на редакцията му през 1992 г. следва да се разбират лицата, които не влизат в кръга на наследниците по закон, без значение дали в конкретния случай лицето, в полза на което е завещанието, е призвано да наследява по закон, или не, както и дали наследява по закон пряко или по право на заместване.⁸

По този повод в т. 15 от постановление на Пленума на Върховния съд № 4/1964 г.е прието, че за наследници по закон по смисъла на чл. 14, ал. /1/ в тогавашната му редакция и 30, ал. /2/ от Закона за наследството са всички лица, посочени в чл. 5-9 от същия закон.⁹

По-късно с Тълкувателно решение № 1 от 04.02.2005 г. по т. гр. д. № 1/2005 г. на ОСГК на ВКС това становище на ППВС е обявено за изгубило сила.

При завещание, изготвено по време на действието на чл. 14, ал. /2/ в редакцията му до 28 юли 1992г, ограничението за разпореждане с повече от половината от имуществото не се е отнасяло спрямо такива наследници по закон съгласно чл. 29 от Закона за наследството, които нямат запазена част.¹⁰

---

⁷ Т. 2 от ТР № 1 от 04.11.1998 г. по гр.д. № 1/1998 г., ОСГК на ВС

⁸ В този смисъл - Тасев, Хр., Българско наследствено право. С., 1987, с. 53

⁹ За идентичното тълкуване на чл.14, ал. 2 ЗН с това на чл. 30, ал. 2 ЗН вж. Розанис, С. Наследяване, завещание, делба. С., 1993, с. 20

¹⁰ Вж. ТР № 87 ОТ 05.07.1961 Г., ОСГК на ВС

4.3 Правна сила на завещанието над половината от наследството при действие на това ограничение.

По принцип би следвало да се остави възможността наследниците по закон да уважат волята на починалия и само ако поискат, да оспорят завещателното разпореждане. Хипотезата по чл. 14, ал. /2/ отм. е коренно различна от правото на възстановяване на запазената част. В случая се касае се до обявяване на частична недействителност поради противоречие с императивна правна норма. Ако има съдебен спор, съдът служебно ще трябва да извърши това намаляване, което няма да доведе до нищожност на цялото завещание.

В тези случаи няма да се стигне до преминаване на тази надхвърляща половината от имуществото част към държавата, а правоимащи ще са наследниците по закон. „Качеството на наследник не отпада, ако бенефициентът не е наследник по закон с оглед на чл. 14, ал. 2 ЗН завещанието ще се ограничи до половината от имуществото на наследодателя, а също така и когато по иск на наследник по закон с право на запазена част е допусната редукция на завещанието.”¹¹

Преценката доколко има надхвърляне на допустимата част от имуществото за завещаване се прави към момента на откриване на наследството. Вземат се предвид всички завещателни разпореждания, направени в полза на лица, които не са наследници по закон, независимо дали имат качеството на заветници. Намаляването се прави пропорционално на общите и на частните разпореждания, като са неприложими чл. 31 и чл. 32 от ЗН.¹²

5. Въпроси по приемането на наследството.

5.1. Форми на приемане на наследството.

Еднаква правна сила има както изричното, така и мълчаливото приемане на наследството /чл. 49, ал. 1 и 2 от ЗН/.

---

¹¹ Решение № 693 от 30.05.1985 г., I Г. О. на ВС

¹² Вж. Цанкова, Ц. Завещанието в българското наследствено право. С., 1995, с. 62.

Многообразието на житейските хипотези изисква конкретна преценка дали е налице воля за приемане на наследството или такава липсва и действията са двусмислени – например при „ползуване на обикновената покъщнина, с която си служат членовете на семейството, или действия по обикновено управление на наследството”.¹³

Практиката познава различни фактически и правни действия на наследниците, от които трябва да се прецени несъмнено наличието на тяхната воля за приемане на наследството, като:

- обитаване на наследствения имот¹⁴ и разпореждане с движими вещи¹⁵ обикновено сочат на воля за приемане на наследството;
- изтеглянето на наследствените суми от влоговата книжка на наследодателя достатъчно ярко изразява желанието на наследниците да получат това наследство. „Това действие не може да се сведе към такова на временно управление на чуждо имущество с охранителна цел, нито пък към извършване на чужда работа”;¹⁶
- подаването на декларация за облагане с данък за наследеното имущество, когато заедно с това има разделянето на движимото имущество след смъртта на наследодателя между съделителите, следва да се преценят като такова поведение, което представлява приемане на наследството по мълчалив начин;¹⁷
- действия по откриване на документите, установяващи собствеността на наследодателя и деактуването на имот, отчужден по силата на ЗОЕГПНС (ДВ, бр. 87, попр. бр. 91/48г.) и реституиран по реда на ЗВСОНИ нямат значението на приемане на наследството, тъй като според чл. 1, ал. 1 от ЗВСОНИ (ДВ, бр. 15/92 г.) собствеността се

---

¹³ Решение № 395/04.11.2010 год. по гр. д. № 309/2010 г. на II г.о. на ВКС

¹⁴ Решение № 137 от 20.12.1984 г. по гр.д. № 84/1984 г. на ОСГК на ВС

¹⁵ Наред с това обаче, получаването на вещи, за които няма недвусмислени доказателства, че са изключителна собственост на починалия съпруг, не може да се приеме само по себе си като акт на приемане на наследството чрез конклюдентни действия, ако не е изследван въпросът за наличието на съпругеска имуществена общност върху тези вещи - Решение № 725 от 19.03.1979 г. по гр.д. № 3028/78 г., I Г. О. на ВС.

¹⁶ Решение № 10 от 10.01.1956г. по гр.д.. № 7819/1955 г., IV гр.о. на ВС

¹⁷ Решение № 801 от 19.11.2009 г. по гр.д. № 1667/2008 г., Г. К., IV Г. О. на ВКС

възстановява по силата на закона от деня на влизането му в сила, т.е. без да е необходима правна воля за това;

- разбирателството между съделителите как да се ползват наследствения апартамент само по себе си е такова действие на наследниците, което несъмнено предполага намерението им да приемат наследството;¹⁸

- управлението на наследствените имущества и упражняването на владелческите иски по чл. 75 и чл. 76 от ЗС не се приемат като действия, изразяващи мълчаливо приемане на наследството;¹⁹

- предявяване на иск за делба или участие в дело за делба на наследство, в което съделителят изяснява воля да получи дела си, е акт на приемане на наследството²⁰.

Поради голямото практическо значение, заслужава да се разгледа какво е правното значение на подаването на декларация за данък наследство по чл.32 от ЗМДТ, в която се декларират придобити по наследство имущества. В Решение № 54 от 03.05.1961 г. по гр.д. № 36/1961 г., ОСГК е прието, че подаването на декларация за облагане с данък върху наследството, обжалването на постановлението на данъчните органи и плащането на данъка не може да се преценяват сами по себе си като израз на несъмнено намерение да се приеме наследството. По-късно, в т. 6 от ППВС № 4 от 30.10.1964 г. е прието, че следва „да се отстъпи от становището, изразено в посоченото решение, като се даде възможност на съдилищата за по-свободна преценка на всички обстоятелства, от които може да се направи извод за мълчаливо приемане на наследството.”

Въпреки това обаче, в съвременната практика на Върховния административен съд се срещат решения, в които без да се изследват други

---

¹⁸ Решение № 732 от 16.07.1991 г. по гр.д. № 497/91 Г., I Г. О. на ВС

¹⁹ Решение № 54 от 03.05.1961 г. по гр.д. № 36/1961 г., ОСГК

²⁰ В Решение № 80 от 29.01.1992 г. по гр.д. № 1206/91 г., I Г. О. на ВС е прието, че отказът, заявен в молба, която има достоверна дата отпреди образуването на делбеното производство, но е представен на районния съд и е вписан в особена книга при него след влизане в сила на решението за делба, не е породил правно действие, след като наследството е прието чрез процесуалните действия на наследника-съделител.

обстоятелства, сочещи на воля за приемане на наследството, се приема за безспорен акт за конклюдентното му придобиване чрез подаване на декларация за облагане с данък наследство.²¹

5.2. Срок за приемане на наследството.

Съгласно текстът на чл. 50 от ЗН, действал до отмяната му през 1992г /ДВ, бр. 60 от 1992 г./, правната възможност да се приеме наследство е била ограничена в рамките на петгодишен давностен срок²², считано от смъртта на наследодателя, с която се открива наследството.

С § 9 от ПР към ЗИД на Закона за наследството /ДВ, бр. 60 от 1992 г./ е направено важно уточнение, че отмяната на срока за приемане на наследството, която по принцип има действие за в бъдеще, се прилага и в две други хипотези: 1. за открити по-рано наследства, по които в срока не е направено възражение за изтекла давност; 2. относно имотите, собствеността върху които се възстановява.

Неточната редакция на този текст е наложила с Тълкувателно решение № 1 от 04.11.1998г. по гр.д. № 1/1998 г. ОСГК да се произнесе, че „преходната разпоредба на § 9 ЗН /ДВ, бр. 60/1992 г./ следва да се тълкува във връзка с волята на законодателя да ограничи обратното действие на отмяната на срока по чл. 50 ЗН /отм./ само до хипотезата, при която той е вече изтекъл и е било направено възражение за давност до влизане в сила на ЗИДЗН /ДВ, бр. 60/24.07.1992 г./. Следователно не би могло да има правно значение възражението за давност по отменения чл. 50 ЗН, направено след 27.07.1992 г. за наследствата, открити до 27.07.1987 г.”

Трябва да се подчертае, че отмяната на срока по § 9 от ПР на ЗИДЗН се отнася не само по отношение на преките наследници, но и спрямо наследници по трансмисия по смисъла на чл. 57 от ЗН, тъй като предоставяне, предаване правата на починалия наследник след неговия

---

²¹ Решение № 773 от 24.01.2006 г. по адм. д. № 3010/2005 г., I отд. на ВАС

²² Вж. Тълкувателно решение № 18 от 01.03.1974г на ОСГК на ВС, в което се анализира действието на давностния срок за приемане на наследството, както и неприлагането на давността служебно.

наследодател преминават към неговите наследници в пълен обем. Това важи само в случай, че наследниците са приели наследството от прекия си наследодател.²³

5.3. Отказ от наследство и приемане на наследство.

В случай, че вече е направено приемане на наследството, независимо дали изрично или мълчаливо, отказът от наследство няма да бъде действителен, тъй като правата вече са преминали към наследника.²⁴

Следва да се има предвид, че съгласно ППВС № 7/73 г., т. 3, б. "д" на Върховния съд на Р България е прието, че е недопустим отделен иск за установяване приемане на наследството или на нищожността на отказ от наследство.

---

²³ Вж. Решение № 204 от 08.05.1996 г. по гр.д.. № 70/96 г., I Г.О. на ВС

²⁴ Решение № 16 от 14.04.1988 г., ОСГК